

FØLG BARNET!
PEDAGOGISK FAGPLAN
FOR MONTESSORIBARNEHAGEN

FØLG BARNET!
PEDAGOGISK FAGPLAN
FOR MONTESSORIBARNEHAGEN

Følg Barnet!
Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen

2015

Boken er satt med: Adobe Caslon Pro 10/13
Boken er trykket på: MultiArt Silk 115 gr.
Sats og trykk: Printex Trykkeri, Hamar
Innbinding: Lundeby & co Bokbinderi, Hærland

Alle foto: Jennifer Varbanov på Bambini Montessoribarnehage

FORORD

Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen er utviklet som et støttedokument for det norsk montessorimiljøet, og da spesielt rettet mot montessoribarnehager. Vårt mål er at denne skal bidra til å forsterke og løfte kvaliteten i norske montessoribarnehager. Planen kan brukes som et veiledende verktøy for ledelse, pedagoger, assistenter og foreldre. Montessoripedagogikken er en helhetlig pedagogikk som arbeider for å berike barnets naturlige, fysiske og intellektuelle utvikling.

«Scientific observation then has established that education is not what the teacher gives; education is a natural process spontaneously carried out by the human individual, and is acquired not by listening to words but by experiences upon the environment. The task of the teacher becomes that of preparing a series of activities, spread over a specially prepared environment, and then refraining from obtrusive interference»

Dr. Maria Montessori, Education for a new world (1947).

Som pedagog i et montessorimiljø har du en unik rolle og mulighet

for å delta i barnets vitenskapelig utviklingsprosess. En montessoripedagog arbeider som en vitenskapsmann når han eller hun observerer, tilrettelegger, presenterer og observerer igjen. Hvert klasserom kan sees på som et laboratorium hvor hjernen til barnet er i konstant utvikling og stimulering. Forskning viser at et berikende miljø med mange konkrete aktiviteter, skaper gode forutsetninger for at hjernen skal utvikle seg best mulig og ut ifra det optimalt potensial. Hånden er hjernens redskap! Barn lærer gjennom å være aktive.

Normalisering var et uttrykk Dr. Montessori brukte for å beskrive et montessorimiljø, en barnegruppe og eller et barn som er i harmoni med seg selv og sitt miljø. Dagens hjerneforskning støtter opp om Maria Montessori sitt syn på barns utvikling og de ulike aspektene av normalisering. *Eksekutive funksjoner* blir forsterket i et montessorimiljø, og beskriver de samme aspekter som Montessori selv forklarte om normaliseringsprosessen. Disse *eksekutive funksjoner er; inhibitorisk kontroll, kognitiv fleksibilitet, arbeidsminne, problemløsning, resonnering og planlegging*. Pedagogens rolle i et montessorimiljø er essensielt for et velfungerende og normalisert miljø. Som Montessori sa «*To aid life, leaving it free, however, to unfold itself, that is the basic task of the educator*». The Absorbent Mind.

Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnhagen er et dokument som skal brukes som et verktøy, men må ikke erstatte en montessoriutdanning. For å skape et berikende, stimulerende og riktig montessorimiljø, er utdanning det essensielle. Norsk Montessoriforbund (NMF) kan gjerne bistå med veiledning og hjelp til å formidle ulike utdanningsinstitusjoner og muligheter, om dette er ønskelig. Ta gjerne kontakt. NMF ønsker å arbeide for gode rammevilkår for våre medlemsbarnehager og skoler, og vil arbeide for å øke interessen, kunnskapen og kompetansen innen montessoripedagogikken i Norge. Vi arbeider for å heve kvaliteten på utdanning og kvalitetssikring av ulike montessorienheter i Norge.

Læreplan for montessoriskolen – fag og arbeidsmåter gjennom 10 skoleår var utviklet av NMF i 2007 som et viktig dokument for montessoriskolene i Norge. Læreplanen beskriver at fundamentet i pedagogikken er i første utviklingsstadium, som er barnehagealderen. På lik linje som for skolen, vil NMF utvikle et dokument for barnehagen. I 2008 startet en arbeidsgruppe bestående av Tove Nymoen, Madlena Ulrich, Birgit Lambjerg, Rigmor Rønning Myrvang og redaktør Marie Lexow, en prosess for å utvikle en montessorirammeplan. Denne planen skal fungere som en «Montessori guide» for NMF medlemsbarnehager, men også dekke de pedagogiske fundamentet i Rammeplan for Barnehagen i lys av montessoripedagogikken. Kunnskapsdepartementet har forklart at rammeplanen er et nasjonalt styringsmiddel for å sikre likeverdig og høy kvalitet i alle

landets barnehager. Ledelsen i den enkelte barnehage har ansvaret for at den pedagogiske virksomheten planlegges, dokumenteres og vurderes i tråd med den nasjonale rammeplanen. Likevel så NMF betydningen av en montessoripedagogisk plan og utviklet dette dokumentet, som skal kunne brukes i alle norske montessoribarnehager i samarbeid med den nasjonale rammeplanen. En ny arbeidsgruppe bestående av Madlena Ulrich, Jennifer Varbanov og redaktør Birte Svaton arbeidet med å utvikle *Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen*.

Fredsutdanning er naturlig integrert i montessoripedagogikk! Fred blant menneskene er den røde tråden som er vevd gjennom montessorifilosofien, hvor respekt er et nøkkelord. Denne pedagogiske planen inkluderer hvordan fredsutdanning gjennomføres praktisk i et montessorimiljø. Montessorimetoden styrker barns evne til konsentrasjon, oppnå selvdisciplin, selvtillit, tillit til andre mennesker og respekt for andre kulturer og meninger. Med å arbeide med fred ønsker vi å skape en bedre verden med hensynsfulle, tolerante og omsorgsfulle mennesker. Følg barnet, de er fremtiden!

Hamar, oktober 2015

Jennifer Varbanov
Nestleder Norsk Montessoriforbund

INNHold

Montessoripedagogikk.....	11
Metodens opprinnelse	11
Montessoribarnehagens oppgave.....	14
Forholdet til Rammeplanen for barnehager	14
De kreative tendensene.....	15
Utviklingstrinnene	16
Det absorberende sinn	16
Sensitive perioder.....	19
Det forberedte miljø	21
Arbeid og arbeidsøkten.....	23
Montessorimateriellet.....	24
Montessoripedagogen.....	26
Presentasjoner	28
Fredsutdanning.....	30
Fagområder	35
Småbarnsmateriell	35
Praktiske hverdagsaktiviteter.....	36
Sensorisk.....	37
Språk.....	41
Matematikk	43
Kultur	46
Biologi.....	47
Geografi	48
Vitenskapens verden.....	50
Kunst og forming	50
Musikk	51
Etikk, filosofi og barns åndelige behov	55
Kropp, aktivitet og helse	59
Planlegging, observasjon, dokumentasjon og vurdering.....	63

MONTESSORIPEDAGOGIKK

Metodens opprinnelse

Montessoripedagogikken ble utviklet av den italienske legen Maria Montessori (1870-1952). Foreldrene ønsket at hun skulle utdanne seg til lærer, men hun ville ikke akseptere en tradisjonell kvinnerolle. Hun begynte i stedet å studere teknikk og matematikk, og deretter biologi og medisin. I 1896 ble Montessori uteksaminert som en av Italias første kvinnelige leger. Deretter underviste hun i medisin ved Universitetet i Roma, hvilket førte til hennes første kontakt med utviklingshemmede barn. Hun ble overbevist om at disse barna kunne oppnå mye mer om de fikk tilrettelagt undervisning og riktig stimulering. Ut fra observasjoner hun gjorde under arbeidet med disse barna, utviklet hun mye av det læringsmateriellet som vi finner i montessoribarnehager verden over den dag i dag.

Ivrig etter å prøve ut sine teorier, takket Montessori ja til å drive et daghjem for fattige arbeiderklassebarn i aldersgruppen 3-6 år. Dette ga

henne inspirasjon til å bruke sine undervisningsmetoder også på normalt utviklede barn. Hun var påvirket av den franske 1700 tallsfilosofen Jean-Jacques Rousseau, som ville føre barnet bort fra skolens tyranni og «tilbake til naturen», av den franske fysikeren og pedagogen Edouard Seguin og hans læremester Jean Marc Gaspard Itard, av Johann Pestalozzi, sveitsisk reformpedagog på 1700-tallet samt av den tyske pedagogen Friedrich Fröbel, som grunnla barnehagen som pedagogisk institusjon.

Montessoris *Casa dei bambini* («Barnas hus» eller «Barnas hjem») befant seg i San Lorenzo, slumstrøket i datidens Roma. Forholdene var ille, og mange av barna var understimulerte og forvirrede. De fleste hadde foreldre som var analfabeter. Montessori startet arbeidet i Casa de bambini ved å vise barna hvordan de kunne utføre hverdagslige gjøremål. Ganske raskt begynte de, på eget initiativ, å ta vare på seg selv ved å vaske seg, børste håret, reparere slitte klær og lære seg gode manerer. Deretter rettet de oppmerksomheten mot omgivelsene og begynte å stelle planter, vaske bord og stoler og pynte rommene. Montessori utformet et miljø der barna kunne gjøre egne oppdagelser. Barna fikk stor frihet, men innenfor faste rammer i et nøye forberedt miljø. Under sine observasjoner la Montessori merke til hva barna var interesserte i, hva de likte å gjøre og hvordan de

løste problemer som dukket opp. Basert på barnas behov videreutviklet hun arbeidsmetodene, miljøet og materiellet. Hun så barnas vilje til selvstendighet, og utformet lærerrollen deretter.

Etter å ha tilbrakt utallige timer med å observere og være sammen med barna, konkluderte Montessori med at barn går igjennom en rekke faste trinn i sin utvikling. Hun fant ut at barna hadde spesifikke behov på hvert utviklingstrinn, i tillegg til foretrukne aktiviteter og naturlige atferdsmønstre. Hun observerte hvordan barna responderte på et ryddig og oversiktlig miljø hvor alle ting hadde sin faste plass.

Fordi barna i den første Casa dei bambini i Roma gjorde store akademiske framskritt, fikk prosjektet raskt internasjonal oppmerksomhet. Her var det, blant annet, fireåringer som kunne lese og skrive. Det kom besøkende fra hele verden for å observere metodene og materiellet hun brukte. Dette ble starten på den etter hvert verdensomspennende montessoripedagogikken. Montessori videreutviklet pedagogikken til også å omfatte barn under tre år og i skolealder.

Montessori registrerte at barn har en spontan lyst til å *arbeide* – og arbeide konsentrert og selvstendig – om bare de får den riktige stimuleringen og får gjøre det i sitt eget tempo. I montessoribarnehagen og skolen blir ikke barna undervist på tradisjonell måte. I stedet for at pedagogen lærer bort, gis barnet muligheten til å lære seg selv.

Montessoripedagogikken gjennomsyres av en dyp *respekt* for barnet, for hva det er i stand til å utrette og for dets utviklingsmessige behov. For Montessori var det viktigste av alt å hjelpe barnet til å utvikle sin personlighet. Montessori så at de voksne – ofte ubevisst – var til hinder for et barn i stedet for en støtte. Respekten for barnet, mente hun, må bygges på at barn på mange måter er ulike oss voksne, og den voksnes oppgave er å forstå hvordan barnet tenker. Barn som blir respektert og får holde på med aktiviteter de kjenner de har behov for, kommer i sin tur til å utvikle respekt både for seg selv, andre mennesker og sine omgivelser.

Begrepet *frihet* står sentralt i montessoripedagogikken. I følge Montessori er det nødvendig å gi barn frihet for at de skal utvikle selvdisciplin og evnen til dyp konsentrasjon. Barna gis frihet til å handle innenfor klare grenser i et nøye forberedt miljø. Her kan de være aktivt medvirkende til egen utvikling, danning og læring. Barnas frihet innebærer ikke i første omgang frihet *fra* noe, men frihet *til* noe, nemlig til meningsfull aktivitet, utvikling og vekst. Innskrenkninger i friheten består i at barna ikke får gjøre noe som går utover andre barn, for eksempel forstyrre eller ødelegge noe.

Maria Montessori snudde opp ned på den tradisjonelle oppfatningen av hva utdanning var da hun formulerte tre nøkkelprinsipper:

1. Barn må ta aktivt del i sin egen utdanning
2. Barn skaper seg selv. De har utrolige indre skaperkrefter.
3. Det er en avgjørende forskjell mellom den voksnes sinn og barnets sinn.

Dette er grunnpilarene i montessoripedagogikken: Det positive menneskesynet, arbeidsmetodene, læringsmiljøet, læringsmateriellet, den voksnes rolle og helhetssynet på mennesket, barnet og verden.

Montessoribarnehagens oppgave

Det overordnede målet for montessoribarnehagen er å stimulere barnets helhetlige utvikling gjennom å gi dem mulighet til å utvikle sin personlighet, bruke sitt potensiale og bli en del av tiden og kulturen de lever i. Vi gjør dette ved å tilby et forberedt miljø, der barnet står fritt til å utforske verden ved hjelp av montessorimateriellet og mange andre aktiviteter. Her kan barnet gjennom lekende læring tilegne seg kunnskap og utvikle ferdigheter. Pedagogen veileder hvert enkelt barn basert på observasjoner av barnet. Observasjonene viser pedagogen hvor i sin utvikling barnet er og hvilke stimuli det trenger for å gå videre. Samtidig formidler hun eller han indirekte og direkte at samhold og samarbeid er viktige ingredienser i ethvert menneskes liv. Det legges stor vekt på at barnet får utvikle sin sosiale kompetanse. Respekt, toleranse og fredelig konfliktløsning er nøkkelord for det sosiale miljøet i montessoribarnehagen. Barnehagens fremste oppgave er å bidra til at barna utvikler seg til selvstendige individer som har tro på seg selv, kan anvende et velutviklet ordforråd og har en trygg forankring i sin kultur. Slik kan barnehagen bidra til at morgendagens verdensborgere har en forståelse for at vi er gjensidig avhengige av hverandre, er respektfulle og tolerante, går inn for en bærekraftig utvikling og er seg sitt ansvar som menneske bevisst.

Forholdet til Rammeplanen for barnehager

Montessoribarnehagene er pålagt å bruke den nasjonale Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver som et overordnet planverk. Rammeplanen er imidlertid så generell at den tillater montessoribarnehagen å bevare sin egenart og utøve pedagogikken til fulle. Den foreliggende pedagogiske planen fokuserer således kun på montessoripedagogikken og ikke på andre aspekter som gjelder for barnehager generelt, da de er ivare tatt i Rammeplanen.

De kreative tendensene

På samme måte som vi er født med en iboende evne til å reise oss og gå på to ben, mente Montessori at vi også er født med iboende tendenser til å utforske våre omgivelser, kommunisere, orientere oss, skape orden, arbeide, kommunisere, være aktive, repetere, abstrahere og å streve mot perfektjon. Disse tendensene blir utløst av trangen for å tilfredsstillere våre grunnleggende fysiske og åndelige behov. Tendensene er en kapasitet som driver barnet til å oppsøke stimuli og aktiviteter som utvikler dets evner. Den voksne må støtte barnets utvikling ved å tilby aktiviteter og forberede miljøet, slik at barnet kan utvikle seg optimalt. Ved å jobbe

 «Barnet har et medfødt potensial for å virkeliggjøre de kreative drivkreftene og bruker dette for å bli et individ av sin tid.» Maria Montessori, *The Human Tendencies and Montessori Education*

hånd i hånd med biologien istedenfor imot den, støtter og fostrer vi barnets utvikling og gjør det mulig å for barnet å utvikle sitt potensiale.

Utviklingstrinnene

Montessoripedagogikken bygger på en modell med fire utviklingstrinn: Småbarn (0–6 år) barndom (6–12 år), ungdom (12–18 år) og voksen (18–24 år). De første tre årene av hvert trinn er preget av tilegnelse av kunnskap og nye ferdigheter, mens de påfølgende tre kjennetegnes av repetisjon, finpusning og fordypning. I småbarnstiden er det en markant forskjell mellom barn fra 0–3 år og 3–6 år. Deres fysiske og mentale forutsetninger og evner er så ulike at barna er delt inn i hver sin gruppe i barnehagen. Der vil de finne omgivelser og aktiviteter tilpasset deres behov.

The life of man is whole in its length, like a cord. Touched in one part, the whole length vibrates. Maria Montessori, San Remo lectures

Det første utviklingstrinnet er igjen påvirket av det Montessori kalte sensitive perioder der barnet er spesielt mottagelig for impulser fra enkelte områder, for eksempel språk. Når vi unngår å hindre barnets naturlige utvikling, er det mye større sjanse for at småbarnstiden blir preget av positiv energi og læringsglede. Vi må spille på lag med disse biologiske kreftene for å kunne skape en så optimal-oppvekstsituasjon som mulig.

Det absorberende sinn

Småbarns læringsprosess er ikke bevisst og planlagt, men noe som skjer mens barnet lever sitt liv og er omgitt av andre. Læring og dannelse skjer i forbindelsen mellom individet og omgivelsene. Barnet har en unik mental kraft til å tilegne seg kunnskaper og ferdigheter. Vi kan si at hjernen arbeider som en svamp som trekker til seg kunnskap. Maria Montessori kalte denne kraften det absorberende sinn. Barnet lærer ved å absorbere, og dette er en prosess som finner sted mens barnet leker, utforsker, sover eller arbeider. Det absorberende sinn gjør det mulig for barnet å tilegne seg kunnskapen og ferdighetene det trenger for å være tilpasset sin kultur i akkurat denne tid og på akkurat det stedet det vokser opp.

Det absorberende sinn setter ingen begrensninger for barnets læring og det siler heller ikke ut informasjon etter hvor nyttig eller unyttig den er. Denne sorteringsprosessen skjer gjennom barnets tilegnelse av sin kultur. Noe som barnet tilegnet seg tidlig i livet vil kunne forkastes senere eller

«Voksne beundrer sine omgivelser, de husker dem og kan fundere på dem, men barnet absorberer dem. Det som han ser blir ikke bare husket, men det blir en del av hans sjel. Han inkarnerer hele verden gjennom det hans ører hører og hans øyne ser.» Maria Montessori, *Barnesinnet*

ligge latent dersom barnet ikke trenger det.

Når man legger til rette for en lærings situasjon som bygger på kunnskap om barnets absorberende sinn, må omgivelsene og aktivitetstilbudet være så rikholdig som mulig, slik at vi ikke setter begrensninger for barnets potensial. Samtidig må det være orden og oversikt og barnet må kunne være mest mulig selvstendig og aktiv.

For å kunne støtte barnets utvikling av kompetanse og selvtillit, må aktivitetene ha rotfeste i den virkelige verden og gi barnet anledning til å lære ferdigheter som for eksempel å lage mat eller å skrive.

Barnet er inntrykksvår for den sosiale omgangen mennesker i mellom, der voksne og andre barn er rollemodeller. I barnehagen har vi høye forventninger til oppførsel og vi gir hyppig anledninger til å øve på normer og regler for samhandling, slik at hvert barn gis mulighet for en positiv, tolerant og harmonisk sosial utvikling.

Når vi går ut i fra at læring i småbarnsperioden er styrt av et absorberende sinn, oppstår spørsmålet: Hvordan skaper barnet orden i alle impulsene det absorberer slik at det kan omsette dem til ferdigheter og kunnskap? Montessori undersøkte dette spørsmålet med utgangspunkt i en teori om at mennesket måtte ha en eller annen hjelpende funksjon, som ledet det til å oppsøke visse typer kunnskap fremfor andre. Hun fant denne hjelpende funksjonen i de *sensitive periodene*. Disse tidsavgrensede periodene hjelper barnet til å fokusere på det det trenger å lære seg akkurat nå for å tilpasse seg sin verden.

Sensitive perioder

Maria Montessori betegnet de tre første leveårene som de aller viktigste årene i et menneskets liv. Her legges grunnlaget for resten av livet. Montessori oppdaget at barn går gjennom faser der de er spesielt interessert og nysgjerrig på visse typer stimuli. Disse fasene kalte hun sensitive perioder. I løpet av en sensitiv periode retter barnet sitt fokus mot utvalgte impulser i sine omgivelser. Dette skyldes en biologisk mekanisme som er innebygget i barnet, og som hjelper det til å utvikle ferdigheter som er nødvendige for et menneskes liv. En sensitiv periode representerer en mulighet som, hvis den blir utnyttet fullt ut, vil ha stor innflytelse på barnets utvikling.

Montessori identifiserte en rekke ulike sensitive perioder som finner sted fra fødselen til seksårsalderen. Men sensitive perioder er forgjengelige. Ferdigheter kan likevel læres senere, men da med større anstrengelser og mer arbeid. Det er, for eksempel, mye lettere for et lite barn enn for voksne å lære ett eller flere språk flytende og uten aksent, da barn har en sensitiv periode for språk.

«Når barnet innebar en særlig sensitivitet for noe, er det som om det skinner et lys fra ham, som lyser opp dette og ingenting annet.» Maria Montessori, Barndommens gåte

De sensitive periodene i småbarnsfasen (0-6 år), er som følger:

Orden: Barnet er i disse årene spesielt mottakelige for inntrykk som gjelder orden, dvs. rutiner, regler, sammenheng og fysisk orden. Dette hjelper hjernen til å strukturere, katalogisere og organisere inntrykkene slik at det dannes logiske sammenhenger. I montessoribarnehagen finner barnet orden, ryddighet og tydelige rutiner slik at det faller til ro og kan være selvstendig i miljøet. Læringsmaterialet har faste plasser, men barnet kan bevege seg rundt omkring.

Språk: Selv om barnet hører alle mulige lyder både under svangerskapet og etter fødselen, er det spesielt språket som påkaller dets oppmerksomhet. Den nyfødtes første impuls er å rette oppmerksomheten mot morens ansikt og ord og sang som det hører. Det er i denne fasen barnet tilegner seg både ett og flere språk med stor grad av perfektjon. Montessoribarnehagen bidrar aktivt til denne prosessen gjennom å tilby et rikt og levende språkmiljø. Både ordforråd, kommunikasjon, skriftspråk, andre språk og kulturelle uttrykk som sang, dikt og litteratur er viktige deler av språktilegnelsen.

Motorisk utvikling: Barnet er drevet av en sterk trang til fysisk aktivitet. Først lærer det seg kontroll over kroppen og dets funksjoner: En oppreist gange, spise selv, gå på toalettet alene og kle av og på seg selv. Barnet utviklet bevegelsesmønstrene som å kunne hoppe, løpe, pusle, skrive, dekke bordet osv. Etter hvert som det blir eldre, utvikler barnet mer forfinede bevegelser ved å repetere allerede innøvde ferdigheter samt mestre nye utfordringer. I montessoribarnehagen gis barna hele tiden mulighet og frihet til å bruke kroppen, og hånden spesielt. I overgangen mellom det første og andre leveåret kan man også merke barnets interesse for små detaljer. I denne fasen begynner barnet å mestre finmotorikk og er derfor spesielt opptatt av små knapper og små gjenstander. I småbarnsavdelingen finner barnet ulike typer materiell og objekter som gir dem mulighet til å utforske slike små detaljer videre.

Sosiale relasjoner: Alle normer, regler, vaner og uttrykk for den sosiale og kulturelle omverdenen barnet befinner seg i, vil barnet observere og imitere med stor nøyaktighet. Som mennesker er vi avhengige av et godt fungerende sosialt miljø fordi vi er avhengige av å samarbeide. Ved å pre-

sentere gode rollemodeller, jobbe konkret med sosial læring hver dag og forvente det beste av barna legger montessoribarnehagen til rette for en optimal utvikling på dette området.

Stimulering av sansene: Barn oppdager verden gjennom sansene, og i perioden 1–4 år er barnet spesielt tiltrukket av alt som stimulerer deres sanser. Montessoribarnehagen tilbyr barnet tredimensjonalt materiell av høy kvalitet slik at det får muligheten til å bygge opp en forståelse av sin verden gjennom bruk av sansene. Bruk av det sansetrenende materialet kan blant annet gå ut på å gradere ulike sjatteringer av farger, finne like smaker og lukter og kjenner på ulike teksturer og overflater. Det legges også vekt på sanseopplevelser i naturen.

Det forberedte miljø

Det fysiske miljøet virker som den tredje pedagogen i barnets oppvekstmiljø (pedagogen og læringsmaterialet er de to andre komponentene). Miljøet skal innredes slik at barnets naturlige utvikling blir understøttet i størst mulig grad. Miljøet skal fungere i overensstemmelse med tendensene, det absorberende sinn og de sensitive periodene.

«The first thing education demands is the provision of an environment in which the child can develop the powers given to him by nature.» Maria Montessori, The Absorbent Mind

Følgende punkter er viktige når det gjelder miljøet:

Fysisk: Innredning av inne -og utemiljøet.

Orden: Orden og struktur i alt fra læringsmateriell til rutiner.

Tid: De voksne må gi barna den tiden de trenger for å mestre.

Frihet og disiplin: Tydelighet både hva angår frihet og hvilke rammer som gjelder.

Materiell: Interessesvekkende læringsmateriell for barn i ulike aldre.

Barnets mentale utvikling er lovbundet. Det vil si at den følger visse biologiske lover, i likhet med den fysiske utviklingen. Ved å *observere* et barn i arbeid, altså iaktta barnet i en fritt valgt aktivitet i et nøye forberedt miljø, kan pedagogen få innsikt i hvor barnet befinner seg i sin utvikling. Basert på observasjoner kan pedagogen presentere det rette materialet/aktiviteten for barnet til riktig tidspunkt.

Barn i barnehagealder lærer mest med og gjennom kroppen og for å

møte deres konstante behov for målrettet, fysisk aktivitet må miljøet innby til forflytning, ulike arbeidsstillinger, fin- og grovmotoriske aktiviteter og mulighet for at barna selv kan få flytte møbler og gjenstander etter behov. Når Montessori kalte den første barnehagen for *Casa dei bambini* («Barnas hus» eller «Barnas hjem»), var det nettopp fordi det var slik det skulle fungere: Et sted, hvor innredning og aktiviteter var slik at hvert barn kunne kjenne at dette var deres. Miljøet skal fremme utviklingen av barnets selvstendighet gjennom bruk av møbler tilpasset deres størrelse og åpne hyller med materiell tilgjengelig til enhver tid.

Alle gjenstander skal kunne brukes «på ordentlig», slik at barnet kan gjøre virkelig arbeid og se resultatene av det. Skal barna stryke tøy, må de ha et ekte strykejern. Skal de lære å lage mat, må de bruke både skikkelige kniver og virkelige ingredienser. Det er ektheten som gjør at barnet føler at det blir tatt på alvor og kan gjøre noe ordentlig på egne premisser. For å innrede et gunstig innemiljø, må det gjøres en analyse av de tomme rommene: Hvor er dørene? Hvor blir det mye/ lite trafikk? Hvor er stikkontakter og vannkilder og hvor kommer lyset fra? Basert på dette kan vi sette inn møbler og inventar i barnestørrelse med tanke på å skape et oversiktlig og estetisk vakkert miljø, der det er plass for både stille aktiviteter og aktiviteter som forårsaker mer lyd og bevegelse. Materiellet på hyllene ordnes etter fagområder og arrangeres fra venstre til høyre fra enkelt til mer avansert. For å kunne tilby barna nødvendig variasjon, må det være en god balanse mellom enkeltbord, gruppebord og gulvplass. Møblene bør være såpass hendige at barna selv kan flytte dem og sette dem sammen dersom de skulle ønske å sitte sammen.

Prinsippene for innemiljøet som er beskrevet ovenfor, gjelder også for utformingen av barnehagens utemiljø.

En virkelig analyse av det forberedte miljøet kan kun gjøres mens barnet jobber i det. Da vil vi kunne observere hvor barnet foretrekker å være, om det er steder som blir lite brukt og om vi har innredet slik at det fremmer utviklingen av barnets selvstendighet og konsentrasjon. Personalet skal ikke være redd for å gjøre forandringer underveis dersom noe ikke fungerer. Endringer kan gjøres både med utgangspunkt i barnegruppen og med enkeltbarn.

Innredningen i en småbarnsavdeling må i enda større grad enn på en 3-6 avdeling støtte opp under barnets utvikling av koordinasjon og gi rikelig anledning til å kunne gå, krabbe, hoppe, holde seg, reise seg osv. Derfor trenger småbarna mer gulvplass enn de større i tillegg til ulike redskaper som stødige krakker, balletstang på veggen og trappetrinn.

Plass til de voksnes arbeidsredskaper (hva er det? Det er ting de trenger for å observere og loggføre, altså notatbøker, PC etc.) for observasjon og

loggføring skal også inkluderes i dette miljøet. Miljøet skal være utformet slik at barna kan være aktive og uavhengige av den voksne i størst mulig grad. Det skal hilse barnet velkomment og fremme tilhørighet. Atmosfære og inventar må innby til trygghet og åpenhet.

Arbeid og arbeidsøkten

I det første Barnas hus for barn fra 3-6 år oppdaget Montessori at når barna fikk være i et miljø som møtte deres utviklingsmessige behov, var de iherdige og robuste arbeidere. Hun observerte at tidligere undertrykte behov nå fant naturlige og konstruktive utløp gjennom lidenskapelig arbeid.

Nøkkelen til barnets arbeidstrang ligger i følgende to premisser:

- Et forberedt miljø med konstruktive aktiviteter tilpasset denne aldersgruppen
- Frihet til å kunne arbeide konstruktivt i dette miljøet.

Barna i denne første Casa dei Bambini var i barnehagen fra åtte om morgnen til seks om kvelden. Likevel ba de om mer arbeid og i tillegg om arbeid de kunne ta hjem med seg. De var utrettelige og deres energi så ut til å fornyes gjennom arbeid. De jobbet konsentrerte, repeterte øvelser så lenge de ønsket, og Montessori observerte at de ble sterkere, mer robuste og mer selvstendige. Lyving, aggresjon, og grådighet forsvant. Et annet barn trådte frem: Rolig, lykkelig, omsorgsfullt, disiplinert, samarbeidsvillig, men først og fremst arbeidsomt. Montessori observerte også et annet fenomen: Barna ble også fysisk friskere, til tross for at levekårene hjemme ikke hadde endret seg. Montessori mente hun observerte et mirakel, og viet sitt liv og sitt arbeid til dette barnet som gjemmer seg i alle barn. Det er dette hun beskriver i boken Barndommens gåte.

Helbredelsesprosessen kalte hun normalisering. Med dette ville Montessori understreke at disse «skjulte egenskapene» egentlig er barnets normale tilstand, men den blir bare synlig i omgivelser, hvor barnet har mulighet og frihet til å jobbe for sin egen utvikling. Dette arbeidet handler ikke om arbeid i vanlig forstand. Det er utviklingsarbeid, knyttet til de indre drivkreftene, og noe som skjer naturlig og spontant. Tradisjonelt kaller vi barnets aktivitet for «lek». Lek og arbeid er på mange måter to sider av samme sak: Det er lystbetont, selvvalgt og stimulerer til ytterligere aktivitet og fører til stor konsentrasjon hos barnet. På Montessoris tid

«The true value of work as an aspect of man's creativity and cosmic task must be restored.»

Mario M. Montessori jr., Education for Human Development

ble barnets lek ansett som meningsløst tidsfordriv og noe som var lavere stilt enn voksnes seriøse arbeid.

Derfor valgte Montessori å kalle barnets aktivitet for «arbeid», slik at omverden forsto viktigheten av dette. Uansett om barnet puslet, lekte gjemsel, prøvde å skrive bokstaver eller bygget tårn av klosser, var denne aktiviteten en byggestein i dets utvikling og læring. Fremdeles bruker vi uttrykkene å arbeide, jobbe eller gjøre et arbeid om barnets aktiviteter i barnehagen.

Barnet jobber med hele seg. Det gjør maksimum innsats når noe engasjerer. Arbeid som er for lite krevende fører ikke til utvikling, men til kjedsomhet og inaktivitet. Når oppgaven har en viss vanskelighetsgrad, ser vi at barnets trang til å perfektionere og repetere blir aktivert.

For å gi barnet anledning og nok tid til å velge aktiviteter, fordype seg, ta pauser og velge noe annet, består tiden fra barnet kommer i barnehagen og frem mot lunsj av en sammenhengende arbeidsøkt. Denne tiden skal være fri for voksenstyrte gruppeaktiviteter og for unødige avbrytelser. En arbeidsøkt skal vare i minst 3 timer for alder 3–6 år og 2 timer for alder 0–3 år og om mulig skal barna få anledning til en kortere arbeidsøkt også om ettermiddagen.

Montessorimateriellet

For å hjelpe og stimulere barnet i dets læring og trening, utviklet Montessori ulikt materiell for praktiske, sansetrenende og intellektuelle øvelser.

Arbeidet med montessorimateriellet gir barnet en konkret sensorisk opplevelse tilpasset dets evner. Arbeidet med materiellet gjør at innlæringen foregår nesten ubemerket. Montessoris idé om læring handler om å gå fra det konkrete til det abstrakte. Materiellet er utformet med vekt på estetikk og enkelhet og skal være en nøkkel til verden og inspirere barnet til å gjøre videre oppdagelser i virkeligheten. Materiellet kan også brukes som didaktisk læringsmateriell for barn med spesielle behov.

Materiellet deles vanligvis inn i:

- småbarnsmateriell (0-3 år)
- materiell til praktiske hverdagsaktiviteter
- sensorisk materiell
- språkmateriell
- matematikkmateriell
- materiell til kulturfagene

I tillegg er etikk, filosofi, barns åndelige behov og kropp, aktivitet og helse

overordnede temaer og gjenspeiles i ulike aktiviteter innen fagområdene.

Materiellet innen de enkelte fagområdene er utviklet med tanke på progresjon og sammenheng. Hver gang barnet presenteres for en ny aktivitet har det vært godt forberedt gjennom tidligere aktiviteter.

Det gjør barnet i stand til å mestre oppgaven, noe som gir grunnlag for glede og selvfølelse. Hvert materiell har et bestemt formål, både indirekte og/eller direkte. For å være tro mot målet, må den voksne presentere materiellet på en bestemt måte (se *Presentasjoner*). Hver montessoribarnehage trenger et komplett sett av materiell for aldersgruppene 0-3 og/eller 3-6. Praktiske hverdagsaktiviteter, språkmateriell og materiell for kultur lages av pedagogene.

Materiellet for praktiske hverdagsaktiviteter tilpasses den kulturen barnet lever i. I Norge trenger barn, for eksempel, å øve på å ta på utedress, mens barn i India vil øve seg på å ta på sari. I tillegg til det synlige materiellet på hyllene, må montessoripedagogen bruke det «usynlige materiellet» (Det betyr at det ikke finnes noe spesielt materiell, men at aktivitetene og stedene er et slag «materiell» i seg selv) både i og utenfor barnehagen: øvelser i *harmoni og høflighet*, naturen og nærmiljøet.

Materiellet finnes som regel bare i ett eksemplar, slik at den sosiale læringen som ligger i å vente på tur eller samarbeide ligger implisitt i hver aktivitet.

«Gjennom arbeid som fremmer koordinasjon trener barnet ikke bare muskler, men også mentale evner.» Maria Montessori, *Barnesinnet*.

Materiellet er organisert slik at det går fra enkelt til kompleks. For eksempel øver barna først på å bære en mugge og å helle før de vises hvordan man vasker kluter.

Dette karakteriserer montessorimateriellet:

Størrelse: Alt materiell er tilpasset barna når det gjelder størrelse og utforming. Når barna, for eksempel, stryker klær, bruker de et ekte, men lite strykejern. Strykebrettet er også i barnestørrelse.

Attraktivt: Alt materiell skal være estetisk utformet, tiltalende og stimulere til aktivitet og utforskning. Materiellet må alltid være komplett og ha sin faste plass i rommet.

Sensorisk: Gjennom å bruke så mange sanser som mulig, får barnet en dypere forståelse av verden det er født inn i. Hvis barnet vil lære seg et tall, blir oppgaven lettere når det i tillegg til å se formen ved hjelp av øynene, også får kjenne på formen med fingrene. Til dette har vi *sandpapirtallene*. Ved hjelp av gullperlemateriellet i matematikken, kan barnet selv se og kjenne at tusener er mye større og tyngre enn hundrer, tiere og enere.

Isolering: Materiellet viser én fysisk *egenskap* om gangen. I det *rosa tårnet*, for eksempel, har kubene ulike størrelser. For å gjøre barnet oppmerksomt på dette, er alle kubene i samme farge. Da distraheres ikke barnet av ulike farger, men kan konsentrere seg om kubenes dimensjoner.

Direkte og indirekte formål: Arbeidet med hvert materiell har et klart mål. Målet er å oppøve bestemte ferdigheter eller tilegne seg spesifikk kunnskap. Noen ganger er målet indirekte, dvs. at aktiviteten, foruten å gi ferdigheter og kunnskaper nå, også gir barnet muligheten til å øve på ferdigheter som det trenger i fremtiden. Når barnet pusler kartpuslespillene, lærer det seg geografi, samtidig som det øver opp øye-hånd koordinasjonen og pinsettgrepet. Den ferdigheten trenger barnet også senere når det begynner å skrive.

Montessoripedagogen

Den voksne i montessoribarnehagen er en formidler av den menneskelige kulturarven og et bindeledd mellom miljøet, materiellet og barnet. Det er den voksne som må vise retning, for kun han eller hun har erfaring med

hvor barnet skal. Men det er barnet som viser hvilken vei det vil ta i den retningen og den voksne må være klar til å gå ved siden av og støtte barnet i dets valg. Den voksne må være godt forberedt gjennom sin kunnskap om materiell, teori og miljø. Observasjoner av det enkelte barnet og av gruppen er avgjørende for innholdet i det pedagogiske arbeidet.

For å møte barnets behov må den voksne, i følge Montessori, være forsker, tjener og helgen på en gang. Forsker for å kunne observere barnet slik at individuell tilrettelegging blir mulig og gruppen utvikler seg i gunstig retning.

Tjener for å kunne lede barnets bevisste og ubevisste behov mot selvstendighet og kunnskap. Og *helgen* for å ha tålmodighet og kjærlighet til å gi barnet tilstrekkelig med tid for å kunne utforske på egenhånd, mestre vanskeligheter alene og gå alle de nødvendige omveiene for å komme til målet.

I like stor grad som den voksne er en formidler av kunnskap og historie, er han eller hun formidler av det sosiale aspektet. Ønskelig sosial atferd er ikke noe som er medfødt, men noe som må læres i samhandling med andre. Det læres ved observasjon, utprøving og feiling. Den voksne må være et forbilde for all sosial atferd i gruppen.

Å formidle grunnleggende aspekter ved montessoripedagogikken til foreldrene er en viktig oppgave. De fleste foreldre har ikke selv gått i montessoribarnehage eller skole, og må gis kunnskap om hvordan barnet jobber, hva materiellet brukes til og hvordan de selv kan la seg inspirere av montessoripedagogikken. Dette skaper sammenheng i tilværelsen barnehage/hjem og er en viktig støtte til foreldrene i barneopdragelsen. Alle voksne i montessoribarnehagen må ha god kjennskap til montessoripedagogikken. Selv om montessoripedagogen forventes å ha den mest inngående kunnskapen, må også assistenter og andre som jobber med barnet kjenne metoden godt slik at de kan handle deretter. Tilegnelse av denne kunnskapen skaper ofte en endring i synet på barnet, dets utvikling og potensial.

De voksne i montessoribarnehagen er ansvarlige for å utforme, vedlikeholde og utvikle miljøet rundt barna. Med basis i sin teoretiske kunnskap og observasjon av barna, er de voksne i montessoribarnehagen ansvarlige for å utforme, vedlikeholde og utvikle miljøet rundt barna.

Observasjon er de voksnes fremste redskap for å tilrettelegge for det enkelte barn, og for å vurdere sin egen praksis og planlegging. Montessoripedagogen må trene på å bli en god observatør for å kunne se hvor hvert enkelt barn befinner seg i sin utvikling. Observasjon er en del av

«Den voksne må hjelpe barnet til å gjøre ting på egenhånd, for så lenge barnet ikke slutter å være avhengig av den voksne og blir selvstendig, vil det aldri bli fullstendig intellektuelt eller moralsk modent.» Maria

Montessori, Education and Peace

dagsrytmen og ansvarsfordelingen mellom de voksne, slik at både formell og uformell observasjon kan finne sted hver dag. Pedagogen må observere det enkelte barns bruk av materiell, arbeidsvaner og arbeidsflyt, men også den generelle atmosfæren i miljøet og dynamikken i gruppen. Observasjonene personellet gjør bør loggføres slik at de kan danne grunnlag for nye presentasjoner for barnet, eventuelt for endringer i det fysiske miljøet. Presentasjoner av materiell og observasjoner loggføres daglig for hvert enkelt barn. Det er viktig at personalgruppen kommuniserer regelmessig om det som er blitt observert.

Det viktigste de voksne må lære seg er å vite når det er nødvendig å tre til side for å la barnet være aktiv på egenhånd, og når det er nødvendig å gripe inn for å beskytte barnet eller andre fra dårlige valg. Unødvendig hjelp kan være til hinder for barnets initiativ, forskertrang og selvtillit, men uten stadig veiledning kan barnet også miste veien av synet.

For å kunne skape et godt læringsmiljø må hver voksen ha tillit til barnet. Barnet må få hjelp og veiledning på en kjærlig og støttende måte.

Aktiv videreutdanning gjennom kursing, lesing og studiebesøk bør være en naturlig del av utviklingen til alle som jobber i montessorimiljøet. Miljøet består av ulike voksne som har ulike roller. Montessoripedagogen tilrettelegger miljøet og gjennomfører presentasjoner av montessorimaterialet. Assistenten bistår pedagogen i dette arbeidet, og sammen er alle de voksne like viktige i miljøet. Personalgruppen må utarbeide en rolle- og ansvarsfordeling som ivaretar nødvendige oppgaver og samtidig stimulerer barnets utvikling mot selvstendighet. Det er de voksnes ansvar å skape et læringsmiljø som er støttende, aksepterende og samtidig veivisende. Å være montessoripedagog innebærer å arbeide med seg selv hele tiden for å tilstrebe den ydmykheten og åpenheten som er nødvendig for å forstå hvert enkelt barn.

Presentasjoner

I montessoribarnnehagen forgår læring på mange ulike måter, for eksempel når barnet observerer andre barn eller voksne, når et barn viser noe til et annet barn, når barnet utforsker på egenhånd, gjennom samhandling med andre barn og/ eller voksne og ved at den voksne presenterer for barnet. Når montessoripedagogen presenterer et materiell for barnet, gjør han eller hun det på bakgrunn av observasjoner. Observasjonene har gitt den voksne informasjon om barnets modenhet, dets sannsynlige motivasjon for det som skal presenteres og dets mulighet til å knytte ny kunnskap til kunnskap allerede ervervet.

Barnet imiterer ofte den voksnes atferd svært nøyaktig og pedagogen må derfor være svært nøye med hvordan en presentasjon gjennomføres. Fremgangsmåten skal vises tydelig og på en engasjerende måte. Montessoripedagogen har studert presentasjonene av hvert materiell under utdanningen og vet på forhånd nøyaktig hva han eller hun skal gjøre. Hver presentasjon bygger på grunnleggende prinsipper om analyse av bevegelser, interessepunkter og feilkontroll, noe som gjør det mulig å skape nye presentasjoner.

Høy grad av presisjon gir også barnet bedre mulighet til å tilegne seg essensen av hva materialet har å tilby, og siden arbeide kreativt og selvstendig med det. Når montessoripedagogen presenterer et materiell for barnet, er det med den samme høytidelige følelsen som når man gir noen en gave. Dette er en gave i form av tilegnelse av mer kunnskap og selvstendighet og en større forståelse av verden. Det er en grunnleggende forskjell mellom måten et arbeid blir presentert på i småbarnsavdelingen og hvordan man viser det til eldre barn. Fordi de minste barna ikke klarer å holde oppmerksomheten rettet mot én aktivitet så lenge av gangen, jobber montessoripedagogen her i større utstrekning sammen med barnet, dvs. voksen og barn bytter på tur. Når presentasjoner gis til barn over tre år, blir barna som regel bedt om å se på helt til presentasjonene er fullført før barnet selv overtar arbeidet. Da kan de fortsette på egenhånd så lenge de vil.

Ut fra materialets egenart gis presentasjoner til ett enkelt barn, i små grupper eller større grupper. Som oftest gis det til ett barn om gangen, slik at man kan tilpasse presentasjonen til akkurat dette barnets behov. Materialet presenteres på én eller to-tre beslektede måter, og samtidig understrekes det overfor barnet at dette ikke er de eneste måtene å gjøre det på. Barnet kan kanskje komme fra til andre måter gjennom sitt arbeid. I en presentasjon *viser* man hvordan man jobber med et materiell fremfor bare å forklare. Når barnet opplever et slikt fokus på presentasjonen er det størst sjanse for at det vil kunne gjenta aktiviteten selvstendig og med suksess. Det er i det selvstendige arbeidet og i videre utforskning at læringen foregår.

For å imøtekomme barnets sensitivitet for språk, brukes hele barnehagen som et språklaboratorium. Pedagogen må være bevisst på sin rolle som språkmodell og anvende et rikt, variert og korrekt språk. Innen alle fagområdene byr materialet på rikelige anledninger til begrepslæring. *Nye begreper og ord* presenteres ved hjelp av **tretegsleksjonen**: *steg 1: presentasjon, steg 2: repetisjon og steg 3: gjenkjennelse*. Først presenteres de nye ordene («Dette er ...»), så repeterer den voksne ordene mens barnet håndterer materialet («Kan du legge ... her?», «Kan du gi meg...?») og

«Utdanning burde ikke lenger bestå av å formidle kunnskap, men må søke å frigjøre det menneskelige potensial.» Maria Montessori, *Education for a New World*

til slutt spør man barnet om det husker ordene («Hva er dette?»). Denne målrettede metoden for språkinnlæring brukes for substantiver av alle slag, adjektiver knyttet til det sensoriske materiellet, sandpapirbokstaver og -tall, begreper knyttet til matematikk, geografi etc.

Fredsutdanning

Maria Montessori mente at politikk kunne forhindre krig, men at det var utdanningens ansvar å skape langvarig fred. Hun opplevde selv to verdenskriger og var internert i India i sju år, noe som påvirket hennes ønske om å skape en fredelig og tolerant verden.

Å skape grobunn for langvarig fred går som en rød tråd gjennom alle deler av montessoripedagogikken. Det er ikke et atskilt fagområde, men gjennomsyrer hele den pedagogiske tenkningen. Fredsutdanning handler om sosial rettferdighet og om å gi barna redskaper til å løse konflikter. På den måten opparbeider de kompetanse i å løse konflikter og problemer i samfunnet senere i livet. Det er pedagogens ansvar å skape et miljø som muliggjør en fredelig oppvekst

 «*The Science of Peace, were it to become a special discipline, would be the most noble of all, for the very life of humanity depends on it.*» Dr. Maria Montessori

der frøene for utvikling av en fredelig verden såes. Vi tilbyr barna aktiviteter og muligheter til å oppdage fredens mange sider. Vi møter barnets utviklingsmessige behov og gir næring til dets oppdagelse av gjensidig avhengighet i verden, både i fortid, nåtid og fremtid. For å kunne analysere konflikter på en demokratisk og aktiv deltagende måte, må vi kunne forstå verdien av respekt, gjensidig forståelse, likeverd, empati, medfølelse og ikke-voldelige løsninger. Fredskultur er bygget på universelle verdier som konfliktløsning og samarbeid. Sammen danner de utgangspunktet for vår forståelse av et harmonisk samliv.

Temaer som må presenteres gjennom fredsutdanning inkluderer demokratisk deltagelse, menneskerettigheter, toleranse, åpenhet, internasjonal forståelse, likeverd og likesstilling mellom kjønn og rase, bærekraftig utvikling og ikke-voldelige løsninger. Montessorimiljøet skal være et optimalt sted der barnet kan utvikle seg selv og finne en indre fred som gjenspeiler dets menneskelige natur.

Fredsutdanning deles inn i fire ulike bevissthetssoner som bygger på hverandre:

Selvbevissthet og utvikling: Kjernespørsmålene er: Hvem er jeg? Hva er viktig for meg og hvorfor? Hva er mine sterke og svake sider, mitt talent og hva setter jeg pris på her i livet?

Bevissthet om fellesskapet og utvikling: Dette uttrykkes gjennom forståelse for andre innenfor vårt fellesskap, og gjennom empati og sympati.

Kulturell bevissthet og utvikling: Her dreier det seg om kjennskap til mennesker i andre kulturer og en grunnleggende respekt for at ulike kulturers tradisjoner er betydningsfulle for den som tilhører denne kulturen.

Bevissthet for miljø og utvikling: Vi trenger å ha fokus på vår sårbare verden og på bærekraftig utvikling. Dette inkluderer også kunnskap om hvordan levende og ikke-levende elementer er forbundet med hverandre.

Innenfor hver av sonene finnes det en rekke aktiviteter som hjelper barnet i sin utvikling. I barnehagealder tar barnet første skritt i en prosess som vil forgå hele livet.

Fredsbordet: Fredsbordet fungerer som en hjelp til konfliktløsning. Her, som innen alle andre fagområder i montessoribarnehagen, møter barnet konkret materiell som kan hjelpe dem i å lykkes. På det lille, vakre fredsbordet står en vase med en rose i (eller en annen skatt fra naturen). I en konfliktsituasjon kan barna sitte rundt bordet og bruke rosen som et tegn på hvem sin tur det er til å snakke og hvem som skal lytte. Rosen sendes frem og tilbake mellom barna til de mener konflikten er løst. Pedagoger kan gi støtte underveis ved å hjelpe barna gi uttrykk for tanker og følelser og holde på dialogen, men han eller hun skal holde seg i bakgrunnen. Barna gis ansvaret for å løse konflikten på en fredelig måte og uten innblanding fra andre. Slik formidles grunnleggende strukturer for konfliktløsning, som kan virke som modell resten av livet.

Flere eksempler på hvordan fredsutdanning er integrert i pedagogikken finnes i faktaboksene i hvert fagområde.

FAGOMRÅDER

Småbarnsmateriell

Småbarnsmateriell er materiell og aktiviteter som tilbys på småbarnsavdelingen (0-3 år). Noe av dette er spesifikt montessorimateriell, men det kan også være tradisjonelle småbarnsleker av god kvalitet som puttekasser, stabletårn, knottepuslespill, kulebaner etc. I tillegg har vi hverdagsgjenstander som for eksempel lommebøker, esker og bokser, småflasker og små tøyposer. Formålet med småbarnsmateriellet er å fremme barnets motoriske utvikling, som for eksempel gripeeviden, koordinasjon øye-hånd, koordinasjon mellom venstre og høyre hånd, balanse og grovmotoriske ferdigheter. For å kunne jobbe grovmotorisk må det forberedte miljøet inne og ute tilby varierte muligheter for selvstendig fysisk aktivitet. Å flytte møbler eller rake løv er også verdifulle grovmotoriske aktiviteter for de minste barna. Motoriske leker, dans og turer bør være en integrert del av hverdagen.

Praktiske hverdagsaktiviteter

De første aktivitetene barna i montessoribarnehagen utøver, er ofte praktiske hverdagsaktiviteter. Med dette menes alle aktiviteter som setter barnet i stand til å ta del i hverdagen sin – både i barnehagen og hjemme. Det strekker seg fra det enkle; som å helle og øse, til det mer komplekse som å vaske kluter, støvsuge eller tilberede et måltid. Arbeidet styrker barnets selvfølelse fordi det bidrar til sin egen og gruppens velvære. Barnet blir mer selvstendig og koordinasjon og konsentrasjon utvikles. Aktivitetene er tilpasset barnets alder og redskapene er i barnestørrelse. Alle praktiske hverdagsaktiviteter må appellere til barnet og oppleves som meningsfylte.

«Vårt mål må være å sette barnet i stand til å handle selvstendig.» Maria Montessori, *Education and Peace*

De praktiske hverdagsaktivitetene deles inn i fem grupper:

Forberedende aktiviteter: Dette er svært enkle aktiviteter, som for eksempel å bære en stol eller rulle sammen en arbeidsmatte (små tepper som barna bruker for å markere sitt arbeidsområde når de sitter på gulvet), andre aktiviteter kan være å øse, helle, skru av og på lokk og brette kluter. Gjennom disse aktivitetene trener barnet både grov- og finmotorikk og forbedrer øye-hånd-koordinasjonen. De tjener også som en forberedelse på annet, mer komplekst arbeid i Barnas hus (3-6 år).

Personrelaterte aktiviteter: Disse aktivitetene kan være å kneppe knapper, knyte sløyfer, flette håret, pusse sko osv. Det finnes egne «klesrammer» der en del av dette kan trenes på. Montessori observerte hvordan barnas selvfølelse vokste når de kunne ta hånd om seg selv.

Miljørelaterte aktiviteter: Dette er aktiviteter som for eksempel å feie og vaske gulvet, pusse speil eller sølv, vanne planter, vaske kluter i små vaskebaljer osv. Barna har stor glede av å vise omgivelsene sine, seg selv og andre omsorg.

Harmoni og høflighet: Arbeid med *harmoni* og *høflighet* er vårt viktigste virkemiddel for å utvikle en godt fungerende barnegruppe. I små grupper vises barna sosiale konvensjoner som hvordan man tar imot besøkende, banker på en dør før man går inn, ber om hjelp osv. Det positive fokuset på hver enkel regel og handlemåte hjelper barna til å samarbeide og respektere hverandre. Vi hjelper barna til å leve i harmoni med seg selv, andre og omgivelsene.

Koordinasjon og balanse: Aktivitetene som kalles *Å gå på linjen* og *Stilleleken* fokuserer på koordinasjon og balanse. De gir barnet muligheten til å oppleve harmonisk samspill med hele gruppen. Opplevelsen av å skape stillhet sammen har også et meditativt aspekt. Disse aktivitetene gjøres i Barnas hus (3–6 år).

Arbeidet med praktiske hverdagsaktiviteter hjelper barnet til å

- bli både fysisk og mentalt selvstendig
- utvikle motoriske ferdigheter
- lære hvordan man omgås voksne og barn på en positiv måte
- lære å vente på tur og samarbeide
- utvikle koordinasjon og grov- og finmotorikk
- utvikle en følelse av ansvar ovenfor seg selv, andre og omgivelsene
- utvikle konsentrasjonsevnen
- etablere en ytre orden som hjelper barnet til å etablere en indre orden
- bli mer delaktig i sitt miljø og sin kultur.

Pedagogens oppgave er å

- være en bevisst rollemodell
- vise hvordan man tar vare på miljøet i barnehagen
- sørge for at barnet gis mulighet til å prøve og feile gjennom å ulike aktiviteter
- sørge for at øvelsene er tilpasset barnets alder og modenhet
- sørge for at nødvendige redskaper er i barnestørrelse
- bygge på og videreutvikle barnets erfaringer fra sitt eget hjemmemiljø.

Sensorisk

Sansene syn, hørsel, følelse, smak og lukt er våre kontaktpunkter med omgivelsene. Med våre sanser oppfatter og systematiserer vi inntrykk. Etter at barnet er blitt kjent med verden gjennom sine sanser i løpet av de første tre leveårene, skjerpes deres sanser ytterligere gjennom arbeid med det sensoriske materialet. Materialet imøteser barnets utviklingsmessige

I dette fagområdet finner vi eksempler på fredsutdanningen i:

- Arbeid med harmoni og høflighet
- Det meditative og sosiale aspektet i stilleleken
- Personrelaterte aktiviteter som fokuserer på indre harmoni, for eksempel meditasjon, yoga for barna og det faktum at barn bygger selvtillit og selvfølelse gjennom å klare å ta vare på seg selv
- Miljørelaterte aktiviteter som fokuserer på omsorg og bærekraftig utvikling, f.eks. resirkulering, å ta vare på dyr og planter, hagearbeid og innhøsting etc.

behov. Det hjelper barnet til å strukturere kunnskap og gi det nye erfaringer. Materiellet innbyr til bevegelse, aktivitet og repetisjon. Gjennom håndens aktivitet utvikles hjernen og barnet lærer mer om detaljene i sin verden. Arbeidet med det sansetrenende materiellet er en forberedelse til matematikk, skriving, lesing, kulturemner, og naturvitenskap. Her vis-

«Barn som har arbeidet med det sansetrenende materiellet vårt har ikke bare fått trening i å bruke hendene sine, men er også blitt mer mottakelige for stimuli fra sine omgivelser. Dermed er omgivelsene blitt rikere for disse barna. De kan oppfatte og sette pris på svært små nyanser.» Maria Montessori, Barnesinnet

es barnet hvordan man finner likheter og ulikheter, hvordan man setter ting i rekkefølge og eller par og hvordan man sorterer, sammenligner og observerer. Materiellet hjelper barnet å forstå begreper og spennende ord som *pentagon*, *nyreformet blad* eller navn på kontinentene utvider dets ordforråd.

Det sansetrenende materiellet er delt inn i ulike grupper som materiell for syn, hørsel, lukt, smak, berøring, temperatur, vekt og kinestetisk og stereognostisk sans. Kinestetisk sans er den bevisste oppfatning av kroppsdelers stilling og bevegelse og stereognostisk sans er evnen til å bestemme en gjenstands form og størrelse bare ved berøring. Aktivitetene presenteres etter vanskelighetsgrad, men barnet står fritt til selv å velge i hvilken rekkefølge det bruker det presenterte materiellet. Hvert materiell har en rekke anvendelsesmåter: presentasjonen som viser hvordan man bruker materiellet, øvelser som viser andre bruksområder med det samme materiellet (for eksempel gradering), trestegsleksjonen som gir barnet navn og begreper, og hukommelsesleker. Disse vises barnet over en viss tidsperiode, basert på våre observasjoner. Til slutt kjenner barnet materiellet så godt at det begynner å gjøre egne oppdagelser og anvender kunnskap og begreper om sin omverden.

Arbeidet med det sensoriske materiellet hjelper barnet til å

- få en konkret opplevelse av abstrakte begreper, farger, dimensjoner, former og andre sanseopplevelser
- få en systematisert og klar begrepsverden basert på konkrete erfaringer som igjen gir et stabilt fundament for intellektuell vekst

I dette fagområdet finner vi eksempler på fredsutdanning i:

- Utviklingen av problemløsningsstrategier og evne til observasjon
- Raffinering av sansene, som fører til at barnet sanser mer og opplever flere detaljer i sin verden
- Sanseopplevelser i naturen, som forbindes med materiellet og som kan innebære å gå i naturen i stillhet, ha utendørs samlingsstund eller utforskning av materialer i naturen
- Arbeid med sensorisk materiell tilfredsstiller barnets behov for orden og utforskning i en rolig atmosfære

- utvikle evnen til å forstå det abstrakte
- videreutvikle sin kreativitet og skaperevne

Pedagogens oppgave er å

- presentere grunnleggende aktiviteter, øvelser og hukommelsesleker
- gi et presist og vitenskapelig språk knyttet til det sensoriske materiellet ved hjelp av trestegsleksjonen
- oppfordre og støtte barnet i egen utforskning
- hjelpe barnet å knytte erfaringer det har gjort med materiellet til erfaringer i den virkelige verden - og omvendt

Språk

Barnehagen skal ha et rikt språkmiljø. Alle voksne må være seg bevisst at de er språklige forbilder. Enhver anledning til samtale, begrepslæring, lek med språk og utforskning av muntlig og skriftlig språk bør benyttes. Navn og nyanserte begreper brukes hele tiden. Man setter ord på ting og daglige hendelser, og barna opplever å bli lyttet til og å være en del av en samtale. Skriftspråket er en annen viktig del av vårt språk og aktiviteter med bokstaver, lesing og skriving blir en naturlig del av barnets verden.

Før barnet begynner med den egentlige skrivingen, har det lekt ulike

«Språket er et verktøy for
den kollektive tenkningen.»

Maria Montessori, Barnesinnet

lydleker for å bli bevisst på språklydene. Praktiske og sensoriske aktiviteter, samt forming og design, forbereder hånden og sinnet for skriving. Deretter arbeider barna med *sandpapirbokstavene* og lærer seg bokstavens form og lyd. Inntrykket av bokstaven blir lagret både auditivt, visuelt og taktilt i barnets hukommelse. Barna bygger ord ved hjelp av det *bevegelige alfabetet* med løse bokstaver lenge før de kan skrive ord med blyant. Skriving kommer før lesing i barnets naturlige utvikling og barna kan ofte ikke lese ordene de selv har skrevet før etter en stund. Likevel kan de være kreative med skriftspråket og skape egne tekster.

Alt *lesemateriellet* er bygget opp etappevis, slik at barna først møter lydrette ord før det blir kjent med alle unntakene i vårt skriftspråk. Barna leser *ordkort* og plasserer dem først ved gjenstander og deretter ved bilder. Det er mange aktiviteter og anledninger i miljøet for skriftliggjøring og lesing.

Grammatikk, ordstudier og setningsanalyse er alltid forbundet med aktiviteter og konkreter, slik at selv grammatikk blir levende.

Arbeidet med språk hjelper barnet til å

- lytte, observere og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne
- videreutvikle sin begrepsforståelse og bruke et variert og rikt ordforråd
- bruke sitt språk for å forstå andres og uttrykke egne følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter og å skape positive relasjoner i lek og annet samvær
- få et positivt forhold til tekst og bilde som kilde til estetiske opplevelser og kunnskaper, samtaler, og som inspirasjon til fabulering og nyskaping
- lytte til lyder og rytme i språket
- utvikle evnen til å kunne uttrykke seg skriftlig og lese tekst
- bli kjent med bøker, sanger, bilder, media m.m.
- øve opp motorikken for å kunne skrive med lett trykk og funksjonelle bevegelser.

Pedagogens oppgave er å

- være et forbilde for hvordan man lytter, gir konstruktiv respons og bruker kroppsspråk, talespråk og tekst
- fremme tillit mellom barn, og mellom barn og voksne, slik at barn føler glede ved å kommunisere og trygghet til å benytte ulike språk- og tekstformer i hverdagen
- tilrettelegge for meningsfulle opplevelser, og skape tid og rom for bruk av nonverbalt og verbalt språk i hverdagsaktiviteter, lek og i mer

I dette fagområdet finner vi eksempler på fredsutdanning i:

- Språk og kommunikasjon som viktige elementer for å kunne skape fred
- Rikelig med anledninger til å uttrykke seg og lytte til andre
- Barna hjelpes til å utvikle et nøyaktig og rikt språk som skaper en større forståelse for verden
- Fortellinger om språkets historie. Dette gir barnet et inntrykk av det utrettelige arbeidet utallige mennesker har gjort for å bidra til utviklingen av språket vårt
- Språkleker som gjøres i gruppe
- Å lese meningsfulle tekster som gir barnet større forståelse for verden og vår gjensidige avhengighet av hverandre
- Å kunne bruke skriftspråk som personlig uttrykk
- Å lære om andre kulturers skriftspråk

tilrettelagte situasjoner

- skape et språkstimulerende miljø for alle barn og oppmuntre til lytting, samtaler og lek med lyd, rim, rytme og fabulering ved hjelp av språk og sang
- oppmuntre barn med flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få
- erfaringer som styrker deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk
- støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, som er lite språklig aktive eller har sen språkutvikling
- skape et miljø hvor barn og voksne daglig opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale, og være seg bevisst hvilke etiske, estetiske og kulturelle verdier som formidles
- la barn trene opp sin håndmotorikk gjennom hverdagsaktiviteter, det sansetrenende materialet, gjennom forming og design med metallsjablonene
- tilby mange ulike leseaktiviteter til barn som har knekket lesekode. Dette gjelder både enkelte ord forbundet med bilder og handlinger, og setninger og vitenskapelige definisjoner knyttet til biologi- og geografimaterialet
- la barn utforske sitt språk videre gjennom arbeid med grammatikk, setningsanalyse og rettskriving

Matematikk

Alle mennesker har et matematisk sinn. Det kommer til uttrykk i interessen for tall og telling, former og dimensjoner, presisjon og jakten på sammenhenger. De minste barna opplever matematikk i hverdagen ved for eksempel dekking av bord, sanger, rim og regler.

For de eldre barna er matematikk et omfattende emne. Barna i en montessoribarnehage får kontakt med matematikk både indirekte og direkte gjennom de praktiske hverdagsaktivitetene og det sansetrenende materialet.

De får erfaring med lengder, volum, vekt, kuber, prismer, sylindre osv.

Det første matematikkmateriellet er således en fortsettelse av sansemateriellet og er laget for at barnet selv skal kunne oppdage matematiske mønstre og lover, slik at det skal kunne arbeide mer abstrakt med matematikk på et senere tidspunkt.

Det første barnet blir kjent med er tallene 1-10 og 0. Det arbeider med tellestaver som varierer i lengde fra 1 desimeter til 1 meter. Barna får, helt konkret, oppleve at den lengste tellestaven tilsvarer tallet ti. Tallsymbolene læres blant annet ved hjelp av *sandpapirtallene*. For å etablere ferdighetene, kombineres tellestavene med *tallkort*. Hvert nye materiell som introduseres, skiller seg fra de tidligere ved å være mer symbolsk og mindre konkret og ved å innby til repetisjon på varierte måter. Leker med tall og regneregler styrker også barnets oppfatning av tallenes verdier.

Hele desimalsystemet presenteres ved hjelp av et gullfarget perlemateriell, der entall er én perle, ti er en perlestav med ti perler på en ståltråd,

hundre er en perleplate og tusen er en perlekube. Barnet kombinerer det konkrete gullperlemateriellet med tallsymbolene og via ulike aktiviteter tilegner det seg grunnlaget for de fire regneartene.

Tall mellom 11–100 blir introdusert ved hjelp av materiell som kombinerer fargekodete perlestaver og tallkort. Ved hjelp av perlekjedene teller barnet til 100 og 1000 og lærer seg hoppetelling.

Når barnet har oppnådd en god forståelse av desimalsystemet og regneartene, jobber det videre med mer symbolsk materiell som hjelper det til å repetere og forstå mer av detaljene i regning. Et komplett sett med matematikkmateriell gir barnet mulighet til å regne med store og små tall, brøk og med tabeller for alle regneartene. Slik oppdager barnet matematiske mønstre og lover, noe som skaper en solid plattform for videre studier i skolen.

I dette fagområdet finner vi eksempler på fredsutdanning i:

- Utviklingen av et velorganisert, matematisk sinn
- Det gis rikelig med anledning til refleksjon
- Barnets utviklingsmessige behov blir møtt ved at selvfølelsen og ordenssansen blir stimulert
- Barnet kan utforske abstrakte ideer ved hjelp av håndens arbeid med det konkrete materiellet
- Barnet begynner å forstå at alt har sin plass og at det er orden i universet
- Barnet tilegner seg et presist matematisk språk

Arbeidet med matematikk hjelper barnet til å

- utforske mengder, tall og regning med glede
- tilegne seg solide og anvendbare matematiske begreper
- erfare og utforske matematiske regler og mønstre

Pedagogens oppgave er å

- være lyttende og oppmerksom når barnet gjør oppdagelser i matematikken
- sørge for at barnet får en solid forståelse for tall, mengder og desimalsystemet gjennom ulike presentasjoner
- hjelpe barnet til å erfare og forstå de ulike regneartene
- bruke presise matematiske uttrykk og vise barna at vi trenger en stor grad av nøyaktighet i matematikk

Kultur

Gjennom arbeidet med praktiske hverdagsaktiviteter, sensorisk materiell, språk og matematikk gis barnet nøklene til vår menneskelige kultur og historie. Dette gir barnet en solid forankring i verden og muliggjør videre utforskning i kulturfagene biologi, geografi, vitenskap, kunst, musikk og historie. I montessoripedagogikk legges det stor vekt på å formidle hvordan alt på jorden er forbundet med hverandre. Gjensidig avhengighet

I dette fagområdet finner vi eksempler på fredsutdanning i:

- Aktiviteter der barnet lærer om andre kulturer
- Studier av FN og barnets rettigheter
- Aktiviteter som tar utgangspunkt i Maria Montessori United Nations Model
- Formidling av hvordan alt henger sammen gjennom studier av planter, dyr og planeter, aktiviteter forbundet med økologi, for eksempel resirkulering og gjenbruk
- Aktiviteter som fokuserer på vårt ansvar for å ta vare på denne verden
- Studiet av musikere og kunstnere, stilarter og kulturelle ideer
- Muligheten for kreativt uttrykk
- Studier av vår geografiske verden, f.eks. kontinenter, land- og vannformer etc.
- Studier av hvordan mennesker lever i forskjellige deler av verden
- Eksperimenter og aktiviteter knyttet til geografi og grunnleggende fysikk, som viser barnet noen av naturlovene som alt og alle er underlagt

og bærekraftig utvikling levedegjøres og undersøkes på mange ulike måter. Kulturfagene er ikke løse fagområder, men en del av den store helheten. Vi undersøker verden med undring, oppdagerglede og respekt. Vi verdsetter og fostrer alt levende, både mennesker, dyr og planter, og hjelper barnet å forstå at det er en del av en større helhet.

Gjennom fortellinger, eksperimenter, lesemateriell, hagearbeid og mange andre aktiviteter viser vi barnet både direkte og indirekte at alt har en mening og at alt følger en plan. Ingenting eksisterer bare for seg selv, alt er en del av en sammenheng. Vi hjelper barna til å oppdage den forunderlige harmonien og forutsigbarheten som holder naturen i balanse. Slik nærer vi kjærlighet til livet og følelsen av ansvar.

Barnehagen må gi barnet mulighet til å oppleve kunst og kultur. Å være sammen om kulturelle opplevelser og å gjøre eller skape noe felles, bidrar til samhörighet. Barn skaper sin egen kultur ut fra egne opplevelser og tilegner seg ferdigheter til selv å uttrykke

seg estetisk. Gjennom rike erfaringer med kunst, kultur og estetikk vil barnet få et mangfold av muligheter til sansing, opplevelse, eksperimentering, skapende virksomhet, tenkning og kommunikasjon. Fagområdet omhandler uttrykksformer som billedkunst, kunsthåndverk, dans, drama, språk, litteratur, film, arkitektur og design. Formidling av kunst og kultur bidrar til å skape fortrolighet med og tilhørighet til kulturelle uttrykksformer.

Biologi

Fagområdet biologi består av aktiviteter og materiell for botanikk og zoologi. Der det er mulig skal vi ta utgangspunkt i den virkelige verden før barnet blir introdusert for materialet. For eksempel går vi først ut i naturen og ser på blader og bladformer før vi presenterer de generelle bladformene i bladkommoden. Dette prinsippet kan være vanskeligere å følge når det gjelder dyrenes verden, da barna som regel har begrenset tilgang til dyreverden i barnehagen. Mangel på direkte kontakt med dyr kan erstattes av observasjoner av insekter og fugler i fri natur, gårdsbesøk og eventuelt besøk av dyr i barnehagen.

Arbeidet med biologi hjelper barnet til å

- tilegne seg mer kunnskap om sin sansbare verden
- lære seg begreper knyttet til biologi, slik som å navngi bladformer, ulike deler av planter og dyr, dyrearter etc.
- utvikle en følelsesmessig tilknytning til verden gjennom å oppleve biologiske fenomener og gjensidig avhengighet
- å utvikle forståelse for bærekraftig utvikling og miljøvern

Pedagogens oppgave er å

- la barna gjøre observasjoner i naturen
- forberede nødvendig materiell for videre utforskning og studier
- vise barna biologiske fenomener gjennom eksperimenter med planter
- bruke et nyansert og rikholdig språk i møtet med fagområdet

Geografi

Arbeidet med geografi hjelper barnet til å forstå sin sansbare verden gjennom å lære geografiske navn og begreper, bearbeide inntrykk av den virkelige verden ved hjelp av materialet og gi et innblikk i den nære forbindelsen mellom menneskene og jorden vi bor på. Kjennskap til verden gir barnet en følelse av tilhørighet og av å være en del av det store menneskelige fellesskapet. Vi jobber fra helheten og mot detaljene. I småbarnsavdelingen består arbeidet med geografi i å oppleve den virkelige verden gjennom sansene. I tillegg bruker vi billedmateriell og gjenstander fra andre land i tilknytning til fortellinger. I Barnas hus utforskes verden først med *sandpapirglobusen* der barnet bruker hendene til å føle forskjellen mellom land og vann. Med den fargede globusen introduseres kontinentene. Deretter arbeider vi med de ulike verdensdelene i form av *kartpuslespillene*. I løpet av årene i barnehagen jobber barnet skritt for skritt med verdensdeler, kontinenter, land, land- og vannformer, flagg,

fylker, hovedsteder og geografiske kjennemerker.

Barn interesserer seg for barn som bor i andre land og lever på en helt annen måte. Ved hjelp av bilder og gjenstander fra ulike kontinenter gjøres barna oppmerksomme på forskjeller i levesett, utseende, klær, klima og natur.

Arbeidet med geografi hjelper barnet til å

- tilegne seg mer kunnskap om sin sansbare verden
- lære seg geografiske begreper for land- og vannformer, slik som øy/ innsjø, halvøy/bukt, eid/strede
- utvikle følelsesmessig tilknytning til menneskeheten og jordkloden
- få en forståelse for solidaritet og miljøvern

Pedagogens oppgave er å

- la barna være med på observasjoner i naturen for å se etter geografiske kjennemerker
- lage ulike typer materiell hjelper barnet å utforske fysisk geografi og økologi
- fortelle historier om hvordan mennesker lever andre steder i verden
- skape sammenheng mellom geografimaterialet og den virkelige verden

Vitenskapens verden

Ved hjelp av enkle fysikkeksperimenter, som for eksempel å sortere ting med magnet eller ved å forske på om de flyter eller synker, gis barnet en introduksjon til vitenskapens verden. Spørsmålene og undringen er viktigere enn svar og konklusjoner. Eksperimentene i barnehagen leder til oppdagelser i naturen og gir barnet større innsikt i de fysiske lovene som vi alle må forholde oss til. Gjennom fortellinger levendegjør pedagogen livet til oppdagere og oppfinnere som har vært med på å påvirke vår tilværelse på jorden. Eksperimentene er praktiske hverdagsaktiviteter som barna kan gjøre både individuelt og i en liten gruppe.

Arbeidet med vitenskap hjelper barnet til å

- oppdage de fysiske lovene i verden
- tilegne seg et ordforråd innen fagområdet
- utvikle kreativitet og oppfinnerglede
- bli kjent med viktige oppfinnere og oppfinnelser i vår verden

Pedagogens oppgave er å

- forberede og vedlikeholde materiellet som brukes til eksperimenter
- formidle undring og oppdagerglede
- hjelpe barna til å formulere egne forklaringer og konklusjoner knyttet til fysiske fenomener

Kunst og forming

Kunst og forming er en måte å uttrykke seg på og derfor en del av barnets språklige uttrykk. Det er også et sensorisk materiell, der barnet opplever former, farger og ulike materialer. Samtidig trenger barnet å bli vist teknikker for å kunne bruke ulike typer utstyr til formingsaktiviteter. Formingsmateriellet må være tilgjengelig for barna på samme måte som alt annet materiell og det må være anvendelig og estetisk utformet. I arbeidet med kunst og forming legges det vekt på prosess fremfor produkt og i presentasjoner vises det teknikk. Vi må også sørge for at barnet kommer i kontakt med ulike kunstverk og blir kjent med enkelte fremtredende kunstnere.

Arbeidet med kunst og forming hjelper barnet til å

- utforske formingsmaterieell, som maling, blyanter, stoff, leire etc.
- lære seg ulike teknikker for å kunne uttrykke seg kreativt, slik som maling, tegning, sying, veving, spikking etc.
- utvikle sin kreative uttrykksmåte
- bli kjent med ulike kunstnere og deres kunstverk

Pedagogens oppgave er å

- forberede varierte formingsaktiviteter
- vedlikeholde og rotere formingsmateriellet
- presentere ulike formingsteknikker for barna på en måte som innbyr til kreativ utforskning og selvstendighet

- gjøre barna kjent med ulike kunstnere og deres kunstverk gjennom arbeid med materiell, fortellinger og besøk på museum og/eller gallerier

Musikk

Musikk spiller en stor rolle i menneskenes liv. Fra tidenes morgen har man brukt musikk i tett sammenheng med språket, blant annet ved å overføre kunnskap og historier gjennom dikt og ballader. Musikk står også i dag svært sentralt i både nasjonal og internasjonal kulturformidling.

Rytme og musikk bidrar til gledesfylte bevegelsesaktiviteter. Med rim, regler og sanger formidler vi både kunnskap og tradisjon. Barnet gis anledning til å delta, lytte og spille musikk på mange ulike måter og på ulike arenaer.

Gjennom arbeid med bjellene kan barnet gjøre mange oppdagelser knyttet til toner, lytting og musikalsk harmoni.

Notasjonsmateriellet hjelper barna til å lære å lese noter og forstå at noter er musikkens skriftspråk.

Arbeidet med musikk hjelper barnet til å

- bli kjent med musikken som en viktig del av vår nasjonale og menneskelige kulturarv, og oppleve at musikk kan ha mange uttrykksformer
- få uttrykke seg gjennom musikk og dermed bruke musikk som språk
- utvikle sin lytteevne og musikalitet
- komponere selv gjennom arbeid med bjellene og notasjonsmateriellet
- utvikle kontakten med sin kropp på en gledesfylt måte.

Pedagogens oppgave er å

- la barnets første møte med musikk være tett forbundet med dets egen stemme og kropp: sang, rytme og bevegelse
- introdusere rytme gjennom klapping, rytmeleker, rytmeplansjer og rytmeinstrumenter
- presentere et vidt spekter av leker og aktiviteter med bjellene
- la barnet få anledning til å lytte til musikk, både gjennom elektroniske medier og gjennom å invitere musikere på besøk
- la barnet bevege seg til musikk, for eksempel gjennom å gå på linjen, sangleker, folkedans eller drama
- formidle sangskatter til barna og bestrebe seg på å inkludere andre språk og kulturer
- hjelpe barnet til å uttrykke seg musikalsk gjennom å presentere notasjonsmateriellet.

ETIKK, FILOSOFI OG BARNES ÅNDELIGE BEHOV

Etikk, filosofi og barnes åndelige behov er også et overordnet tema som kommer til uttrykk gjennom ulike aktiviteter i ulike fagområder. Å stille spørsmål av åndelig karakter ligger i menneskets natur. Vi søker stadig svar på meningen med livet, og etikk, moral og tro er viktige veivisere i våre liv. Også små barn funderer på slike ting, og det er barnehagens oppgave å være lydhør ovenfor dem og invitere til samtale og undring. Vårt ansvar er å reflektere det multi-religiøse og flerkulturelle samfunnet som Norge er i dag. Samtidig må vi hjelpe alle barn til å finne en trygg forankring i den kristne kulturarven som omgir oss gjennom markering av høytider og tradisjoner.

Vi må støtte barnets utvikling av forståelsen for etiske retningslinjer og hva som er rett eller galt. Det gir et grunnlag for utvikling av moralske

verdier og evnen til å ta de rette avgjørelsene. Vår oppgave er å gi barnet vokabular til å kunne snakke og tenke rundt etiske og filosofiske spørsmål og uttrykke sin spiritualitet. Like betydningsfullt er det at barna kan ta i bruk ord og uttrykk for å løse konflikter på en fredelig måte, og for å sette ord på følelser. Våre redskaper for dette er en lydhør tilstedeværelse, arbeid med Harmoni og høflighet og Stilleleken.

KROPP, AKTIVITET OG HELSE

Småbarn er i en sensitiv periode for utvikling av motorisk kompetanse. De er i nesten kontinuerlig bevegelse for å lære seg å koordinere og beherske kroppen sin. De tilegner seg grunnleggende motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, vaner (for eksempel vaner om at man går ut hver dag uansett vær, at man liker å være i naturen, at man går på ski om vinteren etc.) For de minste består den første sosiale kontakten ofte av kroppslige uttrykk og erfaringer. Kropp, aktivitet og helse er et overordnet fagområde, som finner sitt uttrykk gjennom mange ulike aktiviteter innenfor de allerede nevnte fagområdene.

Det forberedte miljø i montessoribarnehagen skal legge til rette for frie og varierte bevegelser både inne og ute for at barna skal kunne trene både fin- og grovmotorikk. Materiellet innbyr til motorisk aktivitet på ulike måter: barna bruker finmotorikk når de kjenner på formene i ge-

ometrikommoden, og de bruker grovmotorikk når de går ti ganger frem og tilbake gjennom rommet for å hente alle de ti kubene til det rosa tårnet. Noen aktiviteter, slik som å gå på linjen og *Stilleleken* er spesielt utarbeidet for å gi barnet anledning til å videreutvikle balanse og kroppsbeherskelse. Utemiljøet må også innby til variert bruk av kroppen til alle årstider og de voksne må være bevisste rollemodeller.

Gjennom ulike aktiviteter blir barnet kjent med kroppen sin, dens ulike funksjoner og lærer hvordan vi kan holde oss friske gjennom aktivitet og riktig kosthold. Der det er mulig skal barnet daglig involveres i tilberedelsene av måltider.

PLANLEGGING, OBSERVASJON, DOKUMENTASJON OG VURDERING

Planlegging, dokumentasjon og evaluering utgjør en sentral del av den pedagogiske virksomheten. De ansatte skal ta hensyn til barnegruppens og det enkelte barnets utviklingsmessige behov. Barnehagens styrer og faglig leder har et særlig ansvar for å iverksette og lede barnehagens arbeid med planlegging, dokumentasjon og vurdering. Pedagogisk leder er ansvarlig for planlegging, dokumentasjon og vurdering av arbeidet i barnegruppen han/hun har ansvar for. Styrer, faglig leder og pedagogisk leder må sikre at barnehagens mål og rammer er klare for personalet. Det må utvikles en felles målforståelse blant medarbeiderne og foreldrene må få god og tilstrekkelig informasjon om barnehagens virksomhet. Barn, foreldre, barnehagens personale og eiere inviteres, på ulike nivå, til å delta i planlegging og vurdering av barnehagens pedagogiske virksomhet.

Planlegging

Barnehagen bør ha konkrete planer som viser hvordan de menneskelige, materielle og økonomiske ressursene kan utnyttes på en mest mulig hensiktsmessig måte.

Visjoner: Visjonene for barnehagen fastsettes av de styrende organene i barnehagen. Her synliggjøres langsiktig tenkning og ønsker. Visjonene – uten økonomiske eller praktiske begrensninger – gjør det mulig å arbeide målbevisst over flere år. *Virksomhetsplan:* Her settes visjonene inn i realistiske rammer og budsjettet settes opp for ett år av gangen. Dette hjelper oss å komme nærmere visjonen gjennom hensiktsmessig bruk av ressurser. Utviklingspotensial blir synliggjort gjennom virksomhetsplanen.

Pedagogisk plan: Montessoribarnehagen behøver ingen tradisjonell årsplan da vi ikke velger ut spesielle satsningsområder som endres fra år til år. Temaer kan oppstå på bakgrunn av enkelte barns interesser, men legges ikke til grunn for arbeidet med alle barn. Istedenfor er tradisjoner, høytider og årstider med på å prege årets rytme. Dagsrytmen er alltid den samme og bestemmes av barnets behov for en lang arbeidsøkt uavbrutt av voksenstyrte aktiviteter. Hverdagens innhold bestemmes av det enkelte barns utviklingsmessige behov, og lar seg derfor ikke fikse i en årsplan. Dette dokumentet beskriver montessoribarnehagens pedagogiske hverdag. I tillegg gir hver barnehage ut informasjon som er relevant for året, for eksempel om forandringer i personalgruppen eller om enkeltstående hendelser.

Planlegging av presentasjoner: Barnehagen skal ha et hensiktsmessig verktøy som gjør det mulig å planlegge presentasjoner for hvert barn over en kortere periode. Presentasjonene skal baseres på observasjoner av barnet og dets arbeid. I avdelinger der flere pedagoger presenterer er det hensiktsmessig at alle har innsikt i planen over presentasjoner. I tillegg til å planlegge presentasjoner for hvert barn, skal også gruppepresentasjoner, som for eksempel *harmoni og høflighet*, sensoriske leker, språkleker og andre gruppeaktiviteter planlegges. Pedagogene må samtidig holde fast ved at til tross for planene, er det barnets interesser og forutsetninger som avgjør om en planlagt presentasjon blir gitt.

Observasjon

Pedagogene skal være hensiktsmessige for å kunne bruke observasjon av barnet som informasjonskilde for sitt daglige arbeid (se vedlegg for eksempler). Observasjon kan foretas både «i forbifarten» og over tid, for

eksempel når pedagogen observerer en hel formiddag eller flere dager i strekk.

Typiske områder for observasjon er:

- et barns aktiviteter gjennom en hel arbeidsøkt
- enkelte egenskaper hos et barn, for eksempel konsentrasjonsevne, grov- og finmotorikk, anvendelse av språket, sosiale relasjoner etc.
- bruken av et materiell
- sosiale forhold i gruppen
- samtlige barns aktiviteter gjennom arbeidsøkten
- hvordan det fysiske miljøet fungerer
- etc.

Pedagogene bør dele innsikten observasjonene gir med hverandre. Dette for å øke forståelsen av hvert barn. Observasjoner kan også til en viss grad brukes som grunnlag i foreldresamtaler.

Så lenge det skjer i samarbeid og forståelse med barnets foreldre/ foresatte, kan observasjon benyttes som hjelpemiddel i samarbeid med hjelpeinstanser utenfor barnehagen. Dersom det skal settes opp spesifikke mål for enkeltbarn, må dette ha en begrunnelse, og målene må settes i samarbeid med foreldrene og eventuelle samarbeidspartnere utenfor barnehagen. Denne typen dokumentasjon er underlagt taushetsplikt. Registre i forbindelse med planlegging og observasjon kan være konsesjonspliktige etter personopplysningsloven av 14. april 2000 nr. 31. I følge loven kreves det konsesjon fra Datatilsynet for å kunne behandle sensitive personopplysninger. Foreldre/ foresatte har rett til å se dokumentasjon om eget barn.

Foreldre må informeres om hvordan vi observerer og bruker observasjon i vårt daglige arbeid.

Dokumentasjon

Dokumentasjon skal synliggjøre vårt daglige arbeid og vise om vi oppnår målene vi har satt oss. Det skal også synliggjøre barnets utvikling og arbeid med materialet. Dokumentasjon er et redskap for både pedagogene og foreldrene. Det danner et viktig grunnlag for vurdering.

Loggføring: Barnehagen skal ha hensiktsmessige redskaper for å loggføre arbeidet med barna (se vedlegg for eksempler). Pedagogens presentasjoner loggføres. Barnas eget arbeid med materialet loggføres ikke, men noteres som en del av observasjonen. Loggføringen bør gi pedagogene informas-

jon om hvilken presentasjon som ble gitt og om denne bør følges opp. Hvert barn skal ha en egen logg, som viser progresjonen i presentasjonene gjennom alle årene barnet er i barnehagen. Barnets logg kan også brukes i foreldresamtaler.

Synliggjøring av arbeidet: Dette kan gjøres ved oppslag på tavlen, bildereportasjer eller fortellinger fra hverdagen. Noe av dokumentasjonen egner seg for det offentlige rom, mens annet behandles med fortrolighet mellom barnehagen og hjemmet. Et etisk perspektiv må ligge til grunn for vurderingen.

Vurdering

Vurdering av barnehagens virksomhet skal foregå på en planlagt, systematisk og åpen måte. Barnehagens arbeid vurderes på ulike plan og på ulike måter. Både ledelsen, pedagoger, foreldre og barn skal være involvert på en systematisk måte. Vurdering skal føre til refleksjon og læring, slik at barnehagen hele tiden er i en positiv utvikling. Evaluering som blir offentliggjort reflekterer at barnehagen er en lærende organisasjon som stadig streber etter forbedring.

ANBEFALT LITTERATUR OG VEDLEGG

Anbefalt litteratur

- Maria Montessori: *Barnesinnet*. Montessoriforlaget, 2006.
- Maria Montessori: *Barndommens gåte*. Montessoriforlaget, 2009.
- Maria Montessori: *Education for a New World*. Clio Press, 1989.
- Maria Montessori: *Education and Peace*. Clio Press, 1989.
- Maria Montessori: *The Four Planes of Development*. Association
Montessori Internationale.
- Tim Seldin: *Gi barnet ditt en harmonisk start med montessori*.
Montessoriforlaget, 2010.
- Sonnie McFarland: *Nurturing the Peace Flower: A Model for the
Science of Peace, Montessori Life*, 1999.
- Paula Polk-Lillard: *Montessori Today*. Schocken Book Inc, 1996.

Kristina Skjöld Wennerström og Mari Bröderman Smeds:
Montessoripedagogikk i förskola och skola.
Bokförlaget Natur & Kultur, 2008.
*Læreplan for montessoriskolen - fag og arbeidsmåter gjennom
10 skoleår.* Norsk Montessoriforbund, 2006.
Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.
Kunnskapsdepartementet.
Lov om barnehager (barnehageloven). Kunnskapsdepartementet,
2005.

